Boverket

Yttrande över hävd detaljplan för Vasakvarteret, Västerås kommun

Ärendet

Regeringen har bett Boverket att, efter hörande av Riksantikvarieämbetet, yttra sig över ärendet. Riksantikvarieämbetet yttrar sig endast över påverkan på riksintresseområdet för kulturmiljövården Västerås stad [U24].

Sammanfattning

Riksantikvarieämbetet bedömer att ett förverkligat planförslag innebär påtaglig skada på riksintresset främst genom att uttrycken ”Västerås stadshus med strama stenfasader och karaktäristiskt klocktorn” och ”Svartåns kraftverksdamm med turbinhus och omgivande parkområde och offentliga byggnader för kontor, samhällsservice och kulturverksamhet som gestaltar miljön kring ån och dammen” förvanskas. Tillsammans med långt framskridna, antagna och redan genomförda planer påverkar föreslagen plan läsbarheten av Stadshustornets och övriga landmärkens dominans över stadssiluetten framförallt sett från Mälaren.

Bakgrund

Länsstyrelsen i Västmanlands län har den 28 maj 2026 hävt den av Västerås kommun den 5 mars antagna detaljplanen för Vasakvarteret. Beslutet att upphäva planen har överklagats av Västerås kommun.

Området ingår i riksintresse för kulturmiljövården Västerås stad [U 24] med följande motivering:

> **Motivering**
> Stadslandskap med stadsmiljöer präglade av medeltida strukturer, regleringen under 1600-talet, industrisamhällets stadsbyggande främst i form av industrimiljöer, bostadsområden och samhällsservice från ca 1880-tal - 1940-tal, centrumområde som visar modernismens centrumomvandling från ca 1950-tal - 1970-tal samt av betydelsen som stiftsstad, skolstad och residensstad.

Uttryck
Riksintressetexten som beskriver riksintressets uttryck är omfattande. Det är inget uttryck som direkt berör planområdet men flera uttryck kan komma att påverkas av ett genomfört planförslag. Genom den höjd som planen medger kan höga byggnader som lyfts som uttryck och i ett fall beskrivs som landmärke samt siktlinjer som också anges som uttryck påverkas.

Riksantikvarieämbetet bedömer att följande av riksintressets uttryck är relevanta i bedömning av den här aktuella planen:

> ”Modernistiska offentliga och kontorsbyggnader av hög arkitektonisk kvalitet så som Melkerkontoret med dess enhetliga och modernistiska glasfasad, Västerås stadshus med strama stenfasader och karaktäristiskt klocktorn”
>
> ”Västerås slott med f.d. stallbyggnad och uthus samt omgivande parkområde.”
>
> ”ASEA:s huvudkontor i nationalromantisk tegelarkitektur och höga klocktorn som utgör ett landmärke för staden”
>
> ”Svartåns kraftverksdamm med turbinhus och omgivande parkområde och offentliga byggnader för kontor, samhällsservice och kulturverksamhet som gestaltar miljön kring ån och dammen.”
>
> ”Rekreationsområdet Djäknebergsparken som anlades under 1860-talet-1890-talet med slingrande stigsystem, naturlik karaktär, inhemska träd och växter samt många steninskriptioner.”

Utöver de handlingar som ingått i ärendet har Riksantikvarieämbetet tagit del av ”Västerås översiktsplan 2050” och ”Fördjupad översiktsplan för stationsområdet” samt kunskapsunderlaget ”Fördjupad analys av riksintresset Västerås”.[1]

Riksantikvarieämbetets synpunkter

Riksantikvarieämbetet kan konstatera att detaljplanen utgör en del av en omfattande omdaning av området runt järnvägsstationen. Högre bebyggelse har redan tillkommit eller möjliggörs av antagna planer.

Stadens siluett utgör inte ett uttryck för riksintresset Västerås (U24). Riksantikvarieämbetet bedömer dock, i likhet med Länsstyrelsen i Västmanlands län, att de högre byggnader som anges som uttryck för riksintresset är väsentliga för läsbarheten av riksintresset genom att de utgör tydliga uttryck för stadens framväxt och för verksamheter som har haft stor betydelse för staden såsom Asea, Västerås stadshus och Västerås domkyrka. Denna bedömning ligger i

[1] Västerås översiktsplan 2050, Utblick 2070. Antagen av kommunfullmäktige 206-05-07; Fördjupad översiktsplan för Stationsområdet, antagen av kommunfullmäktige 2013-10-03; Fördjupad analys av riksintresset Västerås, Norconsult 2022.

linje med tidigare framtagna underlag.[2] Med sina högresta torn som sticker upp över stadsbebyggelsen har dessa byggnader uppförts för att manifestera sig i stadslandskapet. Riksantikvarieämbetet konstaterar därför att läsbarheten av dessa byggnaders funktion som landmärken i staden inte endast är beroende av att byggnaderna i sig kvarstår, utan även av hur den omgivande stadssiluetten utvecklas och därmed hur deras avläsbarhet som landmärken påverkas.

Enligt de underlag som Riksantikvarieämbetet tagit del av kommer den föreslagna bebyggelsen att bli ett synligt inslag i studerade vyer från Djäkneberget, Mälaren, Södra Ringvägen, Stadsparken, bron över Hamngatan samt från Hamnen. Hur de två planerade byggnaderna som till största delen ska rymma bostäder kommer att te sig i mörker redovisas inte. Riksantikvarieämbetet befarar att de i mörker kommer att få en än mer dominerande effekt i förhållande till byggnader som nämns som uttryck.

Enligt Riksantikvarieämbetets bedömning påverkas uttrycket ”Västerås stadshus med strama stenfasader och karaktäristiskt klocktorn” negativt genom att planförslagets höga volymer kommer att framträda vid sidan av Västerås stadshus i vyer från Djäkneberget och Mälaren. I vyer från Djäkneberget är avståndet dock tämligen stort och Stadshustornet kommer fortfarande att uppfattas som en solitär, den negativa påverkan blir därför mindre betydande. I vyer från Mälaren innebär föreslagen plan att nya höga volymer placeras inom det utsnitt som i Stadsbilds- och kulturmiljöutredningen beskrivs som ”den historiska stadskärnans siluett”. Denna karaktäriseras av en låg stadskropp där höga, smala torn står i kontrast mot en jämn, låg trädridå samt Västerås slott. Den föreslagna bebyggelsen med sin kraftigare volym utmanar Stadshustornet genom att inkräkta i en omgivande zon där stadshustornet avtecknar sig tydligt mot en lägre fond av stadsbebyggelse och park. Riksantikvarieämbetet bedömer att påverkan på stadshustornets funktion som landmärke blir stor sett från Mälaren.

När det gäller uttrycket ”Svartåns kraftverksdamm med turbinhus och omgivande parkområde och offentliga byggnader för kontor, samhällsservice och kulturverksamhet som gestaltar miljön kring ån och dammen.” bedömer Riksantikvarieämbetet att den visuella påverkan vid Fiskartorget blir stor. Avståndet till den planerade bebyggelsen är tämligen kort, från Rådhuset ca 200 m, och de förslagna volymerna kommer att torna upp sig bakom parken och Rådhuset och därmed ha en stor påverkan på parkområdet och de offentliga byggnaderna som, med undantag av Stadshuset, har en våningshöjd om två till tre våningar. De befintliga byggnaderna kommer att förlora i dignitet, Västerås rådhus kommer att underordnas den nya bebyggelsen och det sammanhållna stadsrummet som pekas ut i riksintressetexten kommer att påverkas negativt av den tillkommande volymen.

Riksantikvarieämbetet bedömer att även uttrycket ”Västerås slott” kommer att delvis påverkas genom att den tillkommande bebyggelsen kommer att vara väl synlig i vyer mot

[2] Västerås resecentrum, Stadsbilds- och kulturmiljöutredning samt konsekvensbedömning. Västerås kommun 2021

Fördjupad analys av riksintresset Västerås, Norconsult 2022

slottet från Södra Ringvägen och Stadsparken. Södra Ringvägen innebär dock redan idag en barriär som skiljer slottsmiljön från planområdet, och den föreslagna bebyggelsen bedöms inte inkräkta på slottets närmaste miljö.

I vyer från bron över Hamngatan och från Hamnen kommer den tillkommande bebyggelsen att vara synlig, men påverkan på läsbarheten av riksintressets uttryck är låg. Övriga studerade vyer påverkas enligt den bifogade konsekvensbeskrivningen endast i liten omfattning eller inte alls.

I Riksantikvarieämbetets handbok: *Kulturmiljövårdens riksintressen* anges att det som avgör om en förändring innebär påtaglig skada eller inte är i hur hög grad platsen fortsatt karaktäriseras av eller har förutsättningar att återspegla det väsentliga riksintressanta kulturhistoriska sammanhanget. Vid bedömningen av påtaglig skada ska även tidigare ingrepp och/eller skador beaktas.[3] Riksantikvarieämbetet konstaterar att förslaget inte medför att något av riksintressets uttryck försvinner. Riksantikvarieämbetet bedömer vidare att nya märkesbyggnader som återspeglar viktiga skiften eller stadsutvecklingsfaser ska kunna tillföras och manifestera sig i stadslandskapet.

Flera höga byggnader har dock tillkommit under de senaste åren, till exempel i kvarteret Magasinet. Antagna planer i Kopparlunden och för Resecentrum medger ytterligare höga hus men även lägre, mera utsträckta byggnader som har inkräktat på den dignitet som de riksintressanta byggnaderna har. Riksantikvarieämbetet bedömer exempelvis att uttrycket ”ASEA:s huvudkontor i nationalromantisk tegelarkitektur och höga klocktorn som utgör ett landmärke för staden” har påverkats negativt och att redan uppförd bebyggelse har försvagat dess verkan, en effekt som kommer att förstärkas av den tillkommande bebyggelsen vid Sigurdsterrassen i den antagna planen för Resecentrum. Tillsammans med långt framskridna, antagna och redan genomförda planer påverkar nu föreslagen plan läsbarheten av Stadshustornets och övriga landmärkens dominans över stadssiluetten, särskilt i vyer från Mälaren. Den tillkommande bebyggelsen innebär ytterligare inskränkning av den särställning som de byggnader som utgör riksintressanta uttrycken hittills har haft i stadsbilden. Riksantikvarieämbetet delar därför Länsstyrelsens uppfattning att förslaget medför kumulativ skada på riksintresset.

Sammanfattningsvis bedömer Riksantikvarieämbetet att den föreslagna nya bebyggelsen inom Vasakvarteret påverkar läsbarheten av hur väsentliga verksamheter under lång tid har satt avtryck i stadslandskapet genom höga torn som dominerar stadens siluett förvanskas på ett sådant sätt att påtaglig skada uppstår. Sett från Mälaren innebär föreslagen plan att Stadshustornets funktion som landmärke tydlig utmanas och därmed förvanskas uttrycket ”Västerås stadshus med strama stenfasader och karaktäristiskt klocktorn” så att läsbarheten minskar. Även inne i den historiska stadskärnan kommer ett förverkligat planförslag leda till att den nya bebyggelsen riskerar att utifrån vissa siktlinjer få en dominerande effekt över

[3] *Kulturmiljövårdens riksintressen enligt 3 kap. 6 § miljöbalken: Handbok 2014-06-30,* Riksantikvarieämbetet, s. 55

riksintressanta uttryck. Detta kommer att ha en negativ inverkan på upplevelsen och förståelsen av riksintresset och dess värden, främst när det gäller uttrycket ”Svartåns kraftverksdamm med turbinhus och omgivande parkområde och offentliga byggnader för kontor, samhällsservice och kulturverksamhet som gestaltar miljön kring ån och dammen.”

Detta beslut har fattats av t.f. avdelningschefen Lotta Boss efter föredragning av utredaren Eva Dahlström Rittsél. Även enhetschefen Emelie Ekström-Howard och utredaren Emy Lanemo har varit med vid den slutliga handläggningen.

Beslutet har signerats elektroniskt och saknar därför namnunderskrift.